

nam per se nec veritates ipsas naturales sibi que proportionatas (ut existentiam supremi Nominis, spiritalem animi naturam ejusque immortalitatem, justi atque injusti normam, aliaque ejusmodi) certo cognoscere posse existimarunt, sed in iis omnibus divina positiva revelatione indignis, quæ reapse homini primitus data est, et posthac in humanum genus universum per constantem traditionem propagata. Hinc philosophiam omnem, quæ positiva revelatione, illius veluti fundamento, minime præjecta, naturalium veritatum genesim, naturam, ac certitudinem demonstrandam aggreditur, tanquam *anti-christianam* aut *extra-christianam*, declarant: quare *supernaturalistæ* appellari solent (1). Alii individuae nominis rationi vim certitudinis denegantes, eam auctoritati totius humani generis, nimirum vel rationi universali, vel communi ac perpetuæ traditioni contulerunt, sic ut auctoritas ista in ipso religionis negotio regula ac criterium esse deberet; hos *traditionales* propterea vocant (2). Sunt alii qui methodum *psychologicam* in philosophia veluti religioni infensam damnant, ac ab *ontologica* ordiendum esse contendunt, nimirum ab *immediata* et *concreta* Dei ipsius intuitionem: unde *ontologistæ* vocari queunt (3). Denique sunt etiam qui Kantii ac Fichtei principia non tam refellere quam expurgare ac perpolire ita aggressi sunt, ut talem inde tum naturalium veritatum tum christianæ fidei demonstrationem conficerent, qua Kantiani ipsi ac Fichtiani eam fidem amplectendam omnino cogerebantur (4).

(1) Hanc doctrinam jam doctissimus ceteroquin vir Petr. Daniel Huetius protulerat in libro qui vulgo eidem adscribitur: *Traité de la faiblesse de l'esprit humain*. Amsterd. 1725. quique a Lud. Ant. Muratorio confutatus est. Sed recentissima ætate eam magna eloquentia, vi ac religionis studio suadere conatus est Ab. L. Bautain in op. *Philosophie du christianisme*. Paris, 1855, necnon in præf. ad alterum suum opus, *Psychologie expérimentale*, vol. 1. Paris, 1859. Hinc illa *bauntainismi* nomen accepit, ac non modo in Gallia, sed in Germania præsertim haud paucos religiosi animi viros in sui amorem allexit. Ceterum quas hæc doctrina subierit vices, et quanta animi docilitate auctor ejus quod in ea potissimum improbandum erat, retractaverit, omnes norunt. Nos inferius ex professo de hac doctrina cum agere debeamus, documenta afferemus.

(2) Doctrinæ hujus sectatores non multum inter se ac sibi ipsis constant; quandoquidem nunc ad rationem universalem humanam, veluti supremum veritatis criterium, nunc ad auctoritatem generalem totius humani generis nunc ad traditionem constantem et perpetuam appellant. Quicquid sit eos *traditionum* nomine appellamus. Huic scholæ primordia dederat clariss. vir comes de Bonald, de re catholica optime meritus. Posthac vero novam naeta est normam in scriptis de la Mennais, unde *Lamennaisismus* proflexit. Eidem adhæsit Laurentie in op. *Introduction à la philosophie ou traité de l'origine et de la certitude des connaissances humaines*. Paris, 1826. D. Gerbet in op. *Des doctrines philosophiques dans leurs rapports avec les fondateurs de la théologie*. Paris, 1826. (qui tamen egregius vir ab illis placitis laudabiliter se recepit), alique nonnulli etiam ex Italis. Annotandum porro est hujus doctrinæ assecclas eum altera schola, quæ *supernaturalistica* dicitur, jura habere communia; quandoque proinde et *supernaturalistæ* vocati sunt. Quod tamen inter *bauntainismum* et *lamennaisismum* intersit, exponit ipse Bautain in opus. *Quelques réflexions sur la doctrine du sens commun*. Paris, 1855.

(3) Ita præsertim recentissime cl. Ab. Vincentius Gioberri in opere « Introductione alio studio della filosofia » Brussele, 1840, ubi ad Platonica seu potius ad Malebranchii præcepta instauranda totus se confert.

(4) Ad hanc classem pertinet Georgius Hermes cum

Ex historica hac præsentis controversiæ de officio rationis ante fidem spectatæ veluti adumbratione, liquet duas hinc inde extremas ac inter se oppositas opinandi rationes se offerre; alteram nempe eorum, qui nimis tribuunt rationi, alteram illorum qui rationis vim vehementer deprimunt aut etiam plane tollunt. Nos pro suscepto munere cum tot inter discrepantes sententias quid a ratione ante fidem, scilicet ad fidem cognoscendam et amplectendam præstari legitime possit, statuere debeamus, in duos articulos quæ disceptaturi sumus distinguimus, in quorum altero de recto rationis usu ante fidem, in altero de abusu rationis ante fidem pertractabimus (1).

ARTICULUS I. De recto rationis usu ante fidem.

Rectum rationis usum in religionis inquirendæ et capessendæ negotio vindicaturi, theologi nos partes agere, non autem philosophi meminisse debemus. Nostrum proinde haud est rationis humanæ vindicias suscipere adversus transcendentales ac idealistas, humanarumque cognitionum veritatem, certitudinem ac realitatem objectivam ostendere. Id recentiore hæc ætate haud pauci clari nominis philosophi tum externi tum Itali, licet non una eademque via, præstiterunt, e quibus penitior rerum harum notitia erit haurienda (2).

sectatoribus suis. Hinc systema philosophicum Hermesianum *nova Kantii editio a discipulo correctæ* in Germania appellatum est; nonnullique etiam ex ejus assecclis fassi sunt, ut suo loco videbimus, Hermesium e Kantii ergastulis haud satis emerisisse.

(1) Dum nos de rationis usu atque officio ante fidem pertractare aggredimur, longissime ab errore Hermesii abhorremus juxta quem unusquisque per hunc prævium rationis suæ processum ad fidem pervenire deberet, suamque fidem, ut ita dicam, iterum construere, ut *rationaliter* credere possit. Hoc christianæ fidei plane everisivum, quandoquidem suspensionem assensus objectis fidei in animo ita comparato supponeret. Questionem igitur sub alio aspectu agimus; nimirum 1. nimis interest theologi cognoscere discrimen inter ordinem veritatum naturalium ac veritatum supernaturalium, et nunc ordo logicus inter illas naturales veritates detur ita ut una ex alia probari queat, tametsi in ordine chronologico seu historico omnes per revelationem positivam primitus homini revera innoverint; 2. quia et extiterunt et etiam nunc plures existunt gentes ad quas revelatio positiva non pervenit, ac proinde nimis quoad illas referri statuere utrum naturali lumine poterint aut possint veritates, quæ rationis captum haud exsuperant, ante fidem cognoscere; 5. quia hæc distinctio ac logica veritatum *classificatio* omnino necessaria est ad eos qui revelationem positivam et christianam fidem negant refellendos, eisdemque ad hanc fidem adducendos; 4. demum quia id etiam ad confirmationem propriæ fidei jam susceptæ utile est, dum evidens fit rationem rite adhibitam ad christianam fidem veluti manu ducere. Nos igitur viæ insistimus illi quam insigniores christianæ revelationis ac religionis apologetæ perpetuo tenuerunt.

(2) De externis scriptoribus, qui hanc spartam adornarunt nimis longum esset dicere. Inter Italos enituit Cæsar Baldinottus, qui primus forte in Italia cum kantiana philosophia parum adhuc esset comperta, eam brevi, sed validissimo scripto profligavit. Cf. « De Kantii philosophandi ratione et placitis ut ad metaphysicam generalem referantur. Append. ad Teatamentum philosophicæ lib. tres. » Patavii, 1817, p. 579. Recentius egregiam eidem rei operam navarunt Paschalis Galluppi, Ant. Rosmini, Salvator Mancino, Balthasar Poli, Aloysius Bonelli, alique, quibus recentissime addi potest siculus P. Romano S. J. in op. « La scienza dell' uomo interiore e delle sue relazioni colla natura e con Dio. » Palermo, 1840, vol. 1. Si quis uberius de philosophis Italis recentioribus cupiat notitiam, adeat opus cit. Willelmi Tenneman translatum italicè a cl. Balth. Poli, qui opus illud magnis supplementis auxit ac continendum

Attamen cum de rationis natura ac vi identidem sit nobis agendum, cumque haud parum intersit theologi rectas hac de re ideas sibi comparare, ne falsas inde in ipsam theologiæ provinciam inferat consecutiones, ipsamque fidei naturam pervertat, nonnulla hic ex philosophiæ peni deprompta, juniorum præsertim theologorum commodo, præmittere necessarium ducimus, quæ quamdam veluti basim ac fundamentum infra disputandis constituent. Dum vero quæ recta sunt ac saniorum philosophorum judicio quoad substantiam probata proferimus, haudquaquam nos intelligimus quæstiones mere ideologicas ac psychologicas dirimere. Ab hoc enim, si quidem illæ fidei veritatem non attingant, theologo temperandum omnino est. Sunt autem insequentia

PRÆNOTANDA. Humanæ naturæ *incredibilem veri visendi cupiditatem* inesse, ut præclare annotabat Tullius, unusquisque in se sentit atque experitur. Undenam porro hic animi sensus, hæc veri et falsi qualiscumque notitia, si *verum* pro humana mente haud existeret, aut nunquam illud assequi posset? Unde illa veri ac falsi distinctio, atque aeris in homine falsum pro vero accipiendi anxietas atque formido, si nunquam ipse primum ab altero valeret dignoscere? Hoc certe unum satis per sese ostendit, mentem cum objecto suo, scilicet *vero*, naturalem proportionem habere, ac ita proinde esse natura comparatam, ut cum eo saltem aliquando, vi sua possit conjungi.

At enim id ipsum ex accurata mentis nostræ analysi luculenter elucet: talibus quippe mediis præsidisque a natura, rectius a supremo naturæ Auctore, illam instructam deprehendimus quibus veritatem tuto, saltem in aliquibus, certoque valeat attingere. Duplici enim humana cognoscendi facultas elemento sive ordine constat, ordine videlicet *empyrico* et *alibi*, sive ordine sensibili ac ideali, vel, si ita appellare lubet, ordine *psychologico* ac ordine *logico* vel *ontologico*. Unum tamen idemque est principium illud quod sentiens simul atque intelligens duplicem illum ordinem in se aretissime conjungit, eorundemque nexum percipit ac intuetur. Quo fit ut veritas ac objectivitas realis humanæ cognitionis, ac scientiæ certitudo ex hac tantum diversorum ordinum seu elementorum conjunctione exurgere ac efflorescere possit. Nec vero tot illa absurda systemata, quæ recentiorum philosophiam infecerunt, aliunde magis profecta sunt, quam ex violenta atque arbitraria prorsus ordinis sensibilis disjunctione ab ideali, per quam nempe ea quæ natura intime copulata sunt ab invicem divel-

ad hæc usque tempora philosophiæ Italicæ historiam contexit. Mirum porro est quinam Italicæ res in hac tanta disciplinarum omnium cultura, ac frequentissimo gentium etiam inter se dissitarum commercio ab externis non paucis scriptoribus ignorentur. Prodiit superiore an. 1841, Viennæ, compendium historici philosophiæ suæ haud carens laude, auctore profess. Leandro Josepho Stanke, Benedictino Panronio. Historiam suam ad nos usque ducit: de Hungarica, de Polonica, de Rossica, de Hispanica, Lusitanica etiam philosophia aliquot profert. De Italarum philosophicis operibus altum silentium! Itane igitur ex philosophiæ campo evanuit Italia?

lendo, vel ad abjectum empyrismum atque adeo materialismum, vel ad purum idealismum deventum est.

Ex duplici hoc cognitionum ordine nonnullæ diversi itidem ordinis essentialis, ac, ut ita dicam, fundamentales veritates dimanant, quæ humanæ certitudinis ac scientiæ basim efformant. Ex ordine enim empyrico sive ex factis internæ experientiæ habet humana mens intimum ac substantialem *sensum* sui ipsius, seu quod recentiores vocant proprii *Ego*: quippe cum animus sibi ipsi intime applicatus sit, seipsum perpetuo *sentiat* oportet, sic ut nunquam nos sine nobis esse ac vivere possimus (1). Hinc animus ideam existentie suæ, nullo alio rationis principio interposito, nullius ratiocinationis ope, sed omnino directe percipit: atque hinc propriæ existentie veritas demonstrationem non patitur, cum in facto consistat, sed eo ipso quod in dubium vocetur, affirmatur, eaque contumaciter denegata, nulli superest cognitioni, nulli cogitationi locus (2).

(1) Si animus seipsum non semper sentiret, si nos sine nobis unquam esse possemus, de identitate ac personalitate nostra certi ne quidem esse possemus. Opportune cl. Galluppi in *Saggio sulla critica della conoscenza*, Napoli, 1819, tom. 1, p. 17. « Se la coscienza, inquit, che io ho delle mie modificazioni non fosse unita al sentimento del mio essere, io non saprei certamente riconoscerla, che ciò che mi è accaduto ieri, sia accaduto a me stesso: io non potrei certamente riguardarmi lo stesso essere nell'atto che le mie percezioni, i miei pensieri, le mie modificazioni si molti, lievano, cessano di essere, e si succedono incessantemente. » Exinde patet absurditas conceptus Fichtei juxta quem « *Ego ponit, creat seipsum eo ipso identico actu quo ponit, seu creat Non-Ego, scilicet mundum.* » Quasi nempe (ut ceteras absurditates de illa creatione præteream) ut *Ego* sentiat se ipsum, egeret omnino ut simul se sentiret illud quod *Non-Ego* est. Et quonam pacto *Ego* seipsum et mundum ponere posset, nisi jam prius haberet sensum sui? Hinc etiam absurditas doctrinæ Schellingianæ. « *Et Ego* (nempe primitivum *Ego*) non est ens, non est aliquid reale, nullam habet aliam proprietatem nisi hanc negativam (nempe ut nihil sit). Primum philosophiæ problema est invenire id quod nequeat absolute cognosci tamquam ens. » *System des transcendentalen idealismus*, seu *systema idealismi transcendentalis*. Tubing, 1800. vol. III, pag. 45-49. Hinc demum perabsurdi conatus omnes neo-Germanicæ philosophiæ, quæ duo *Ego*, alterum scilicet *phenomenicum*, alterum *substantiale*, unum *subjectivum*, alterum *objectivum* distinguens, inquit quomodo *phenomenicum Ego* effici *substantiale* possit, quomodo ex *subjectivo* in *objectivum* ac reale transire. Nempe omnia hæc ex abstractionis abusu proficiunt, quo videlicet isti philosophi supra id omne quod est *subjectum* et *objectum*, se extollere volunt, ac ad *purum cogitare aut sentire*, nimirum omni prorsus *subjecto* ac *objecto* carens pervenire, quod quidem implicat in terminis. Jure proinde scribebat Bautain in cit. *Psychologie expérimentale*. tom. 1, p. 229. « Il y a en général dans le mouvement philosophique de l'Allemagne plus d'imagination que d'intelligence, et il en sort plutôt des abstractions de la pensée, formulées en images ou représentées en symboles, que de véritables idées. » Hæc tamen dum de hujus philosophiæ indole pro veritate observamus, non ita intelligenda sunt, quasi Germaniam totam incusare velimus. Fervent utique ibidem utilium disciplinarum studia: egregia florent ingenia; optima in lucem opera produnt; ac in pluribus certe catholicis solida scientia cum sincera religionis amore conjuncta viget.

(2) Hoc argumento potissimum jam usus erat Augustinus ad scepticos confundendos, de quibus ipse annotat *De Trinitate*. lib. XV, cap. 12. « Cum enim duo sint genera rerum quæ sciuntur, unum earum, quæ per sensum corporis percipitur animus, alterum earum quæ per seipsum, multa illi philosophi garriuerunt contra corporis sensum, animi autem quasdam firmissimas per se ipsam perceptiones rerum verarum, quales illud est quod dixi, scio me vivere, nequam in dubium vocare poterunt. » Sed cf. ibid. subtili-lem Augustini ea de re in academicis disputationem. Hoc ipsum argumentum multo ante adhibuerat Tullius *Tuscul.* lib. 1, cap. 22-25. ubi inter cetera scribit: « Sed si qualis

Item ex hoc factorum empiricorum ordine sensum intimum seu conscientiam habemus earum quæ in nobis accidunt affectionum, tum scilicet illarum quas in nobis a nobis ipsis excitari ac fieri sentimus, quarumque proinde nos ipsos principium agens esse inuenimur, tum illarum quæ in nobis quidem, sed non a nobis, imo nobis etiam invitis fieri persentimus, sic ut in iis principium tantum patiens nos esse evidenter cognoscamus. Hæc porro omnes sunt veritates facti seu experientiae, quas propria cuique conscientia immediate revelat, et de quibus nemini possibile est dubitare. Sunt veritates objective reales, cum ordo sensibilis sit omnino realis et concretus, ordo sit existentiae, neque dum sentit animus fieri potest ut non sentiat.

At enim veritates ejusmodi, utpote in facto singulari et contingenti positæ, necessitatem quidem habent, hypotheticam tamen; nequeunt proinde per se absolutam illam necessitatem atque universalitatem humanæ cognitionis gignere, ex quibus scientia vere ac proprie conficitur. Hæc igitur sublimiora cognitionis elementa ab altiore ordine, nimirum rationali atque ideali, sunt repetenda. Ad hunc porro spectant abstractæ illæ atque universales notiones quæ in omnibus ratiociniis inveniuntur oportet, et sine quibus nullum unquam posset ratiocinium concludi. Ad hunc pertinent suprema illa rationis principia, quibus mens vere intelligens ac rationalis constituitur, quæ evidentia sua semper fulgent, atque absolutam ceteris cognitionibus firmitatem impertiuntur (1). Hæc vero principia evidentissima cum sint, ac logicam necessitatem præse ferant, nulla egere queunt probatione (2). Attamen propter intimum nexum quo veri-

sit animus, ipse animus nesciat, dic, quæso, ne esse quidem se sciet? Ne moveri quidem se? Sentit igitur animus se moveri, quod cum sentit, illud una sentit se vi sua, non aliena moveri. Ita hanc veritatem propria quisque evidentiâ, ac communis hominum sensus semper agnoscere debuit ex ipso evidentissimo ac certissimo perceptionis facto, quo posito impossibilis est ipsius non existentia. Nescio igitur cur si quis ad recentiores scepticos ac idealistas refellendos ex hoc indubitato facto primitivo philosophando exordiarit, apud nonnullos rationalismi et extrachristianismi notam incurere debeat. Abusus certe abstractionis eliminandi sunt, sed non idcirco quod verissimum est debet improbari, atque ut christiana religio vindicetur, a certitudine propria sui existentiae, quod plerique facere videntur, infirmanda initium ducere.

(1) « Certitudo scientiæ, ait s. Thomas, tota oritur ex certitudine principiorum » (De verit. q. XI, art. 1). « Intellectus semper est rectus secundum quod intellectus est principiorum circa quæ non decipitur » (1 p. q. 12, art. 3). « Ea quæ naturaliter rationi sunt insita verissima esse constat in tantum, ut nec falsa esse sit possibile cogitare » (cont. Gent. lib. 1, c. 21). « Per lumen naturale intellectus redditur certus de his quæ lumine illo cognoscit, ut in primis principis » (ibid. lib. III, c. 15). « Invenitur aliquid verum in quo nulla falsitatis apparentia admisceri potest, ut patet in dignitatibus, unde intellectus non potest subterfugere quin illi assentiatur » (II dist. q. 25, art. 2). Alia innumera ex s. Thoma colligi possent, ut eluceat contra nonnullos recentiores sive philosophos sive theologos, in quacertitudinem principiorum rationis infirmant aut etiam convellunt, quantopere s. doctor qui et philosophus et theologus perinsignis erat, ipsis adversetur. Necessitatem idearum universalium et axiomatum ad scientiam constituendam valide Leibniti vindicavit contra Lockium in Dialogues de Platon. Egregia hac de re contra empiricos, nominalistas, conceptualistas veteres ac recentiores habet Baldinotti in op. cit. Tentamin. metaphysicorum cap. IV de vero.

(2) Haud recte proinde a Pascal in suis Pensées, etc., se-

tates omnes absolute necessariae secum inter copulantur, analytice revocantur ad principium illud quod contradictionis dicitur, quo nempe rem haud aliter esse posse mens intuetur, siquidem esse simul ac non esse æquationem perfectam cum nihilo absoluto constituit, ut ne cogitari quidem possit (1). Hinc igitur humana ratio supremum lumen suum mutuatur; hinc normam ac regulam generalem habet, eandemque firmissimam veritatis secundum quam de statu animi sui in ordine ad cognitionem veri dijudicat (2). De quo tamen ut res rite explanetur, singillatim est aliquid declarandum.

Ac recte quidem certitudo potest definiri, firma et rationabilis animi persuasio de veritate rei cognita; firma scilicet quæ omnem errandi formidinem excludat, sic ut animus rei veritati adhaereat: rationabilis, quæ ex legitimo iudicandi motivo proveniat. Unde consequitur certitudinem omnem, si in se spectetur, in indivisibili, ut ita dicam, positam esse; siquidem firma illa ac rationabilis persuasio vel habetur vel non habetur, nil medium est; ac nullo propterea pacto potest certitudo cum probabilitate quantumvis maxima confundi. Porro cum ea rationabilis persuasio ex qua certitudo gignitur, non ex caeco quodam instinctu proficisci dicenda sit, sed ex ipso veritatis lumine, quæ mentem collustrat, ejusque sibi suo jure vindicat assensum, semper ex evidentia, scilicet ex necessitate aliqua propositionis promanet oportet, qua mens

cunda part. art. 4. prima principia indemonstrabilia esse dicuntur ob infirmitatem humanæ rationis. « Cette impuissance ne conclut autre chose que la faiblesse de notre raison, mais non pas l'incertitude de toutes nos connaissances. » Non enim ex infirmitate rationis id provenit, sed ex ipsa natura principiorum illorum in quibus veritas intuitiva evidentiâ conspicitur, ita ut animus nil in ipsis ultra possit requirere. Hoc ipsum docet s. Th. locis nuper allegatis. Ceterum nimis forte a Pascal naturalem humanæ rationis certitudinem depressam fuisse adnotarunt de Gerardo, Gallupius, Rosminius, Opusc. filosofici Milan. 1827. vol. I, p. 92. alique. Pascasio haud parum usus est Lammensis in iis quæ contra rationem individuum hominis concessit.

(1) Principium contradictionis (quod alii per principium identitatis expriment) est certe universalissimum omnium principiorum, atque omnium velut apex, cum ideam tantum entis præsupponat, quæ quidem est objectum primum ac universale intellectus. Ut enim scribit s. Th. De verit. q. 1, art. 1. « Illud quod primo intellectus concipit quasi notissimum et in quo omnes conceptiones resolvit, est ens. »

(2) Criterium generale quod ultima norma sit veri distinguitur plane a criteriis particularibus quæ variis præsentibus atque instrumentis unde veritatum cognitio desumitur: hinc scholastici illud criterium secundum quod, hoc criterium per quod nuncupabant. Primo illo sensu posset principium contradictionis spectari veluti generale criterium seu norma veri, non quatenus ipsum per se tantum ullam realitatem objectivam probare valeret, non quatenus omnes veritates deberent ad logicam necessitatem illius principii, ut veræ sint, revocari posse, quæ quidem omnia essent falsissima: sed quatenus animus in illo supremo, evidentissimo, ac firmissimo principio habet unde iudicat de diversa veritatum natura, ac de diverso certitudinis genere ex iis consequente. Nam dum animus in quacumque veritate firmiter conquisit, id ex eo provenit, quod ita et non aliter rem esse dijudicat, nimirum quia videt in iis adjunctis aliquam appositi impossibilitatem nempe ad metaphysicam, aut physicam, aut moralem juxta diversum veritatum genus id quod magis ex dicendis declarabitur. Dici ergo posset hunc esse veluti characterem quendam evidentiae ipsius, qui illam semper comitetur, ejusque naturam explanet. Hinc nos nullo pacto abhorremus ab iis qui in evidentia criterium nujusmodi collocant.

ad veritatem agnoscendam et tenendam impellatur, dum ita et non aliter rem esse evidenter cognoscit (1). Eget proinde humana mens legitimis validisque motivis, quæ illam necessitatem ostendant; et quoniam motiva ejusmodi pro diversa objecti quod animo observatur natura, diversa esse queant, hinc certitudo diversi itidem generis, quod probe attendendum est, exurgit.

Hæc porro motiva vel intrinseca sunt vel extrinseca. Intrinseca dicimus quæ veritatem propositionis sive necessitatem nexum inter subjectum et prædicatum intrinsece ostendunt. Id quod dupliciter evenire potest, nimirum vel absolute, cum scilicet ostendunt necessitatem absolutam propositionis seu a priori ex ipsa objecti natura dimanantem (2); vel contingenter cum necessitatem hypotheticam seu a posteriori propositionis exhibent, quæ videlicet ex aliquo facto contingenti profluit, quo posito fieri nequit, ut propositio necessario vera non sit (3). Præterea motiva illa intrinseca sive necessitatem absolutam propositionis sive hypotheticam exhibeant, id aut immediate aut mediate efficere queunt. Aliæ quippe propositiones sunt per se sive intuitive evidentes, aliæ vero ad quas certo cognoscendas per ratiocinium adducimur, quæque propterea veluti illationes ex primis veritatibus intuitivis eruuntur, unde conficitur demonstratio. Et quoniam primitivæ hæc veritates ex jam præactis, duplicis ordinis sunt, scilicet vel logicæ, vel psychologicæ, duplex etiam demonstrationis genus datur, alterum nimirum a priori, alterum a posteriori, prout ab illis vel istis primis veritatibus ratiocinando concluditur. Utraque tamen si rite sit instituta, nempe si necessarium nexum inter veritatem intuitivam atque eam quæ inde deducitur ostendat, apodictica dicitur et est, ac veritas proinde deducta ejusdem evadit certitudinis cum principio a quo deducitur.

Ex iis porro quæ hic enucleavimus patet motiva intrinseca certitudinis, seu intrinsecos fontes cognoscendi ex quibus illa dimanant, esse sensum intimum quoad facta interna; sensibilitatem, quam vocant, externam quoad facta quæ aliunde proveniunt, ac demum rationem quatenus vel prima necessaria atque universalis principia exhibet, vel alias veritates ex aliis jam certis ratiocinando deducit. Patet insuper certitudinem quam diversa ejusmodi motiva gignunt, esse vel logicam aut metaphysicam, vel physicam duntaxat, prout certitudinis motiva ab uno alterove et ex illis fontibus desumantur (4).

(1) « Certitudo, inquit s. Th. 5. dist. q. 2. art. 2., quæ est in scientia et intellectu, est ex ipsa evidentia eorum quæ certa esse dicuntur. » Ea porro evidentia supponit aliquam necessitatem propositionis clare perspectam, qua fit, ut animus rationabiliter suum ejus veritati consensum denegare non possit. Per propositionem generatim hic intelligitur quancumque veritatem sive rationis sive facti, quæ nimirum, qualiscumque demum ea sit, per aliquam propositionem semper potest enuntiari.

(2) Tales sunt omnes veritates mathematicæ, axiomata, etc., cujus videlicet necessitas ex ipsis idearum necessariis relationibus exurgit.

(3) Tales sunt veritates facti interni, quæ scilicet ab ipsa interiore cujusque conscientia immediate revelantur, uti propria existentia, etc.

(4) Logica ac metaphysica necessitas pro una eademque

Per motiva autem extrinseca certitudinis ea proprie intelligimus, quæ nobis nullo pacto aperiunt veritatem intrinsecam propositionis, seu necessarium nexum quo subjectum ac prædicatum intrinsece copulantur, sed tamen nobis præbent indicium vel connotatum aliquod certum de nexu illo, ac proinde de ipsius propositionis veritate (1). Hujusmodi porro indicium potissimum est auctoritas, sive testimonium aliorum; quoties propterea certitudo habetur de connectione hujus indicii, nimirum auctoritatis, cum propositione de qua agitur, ac simul certitudo de illius indicii veritate, certi omnino reddimur de veritate ipsius propositionis (2). At quoniam hæc certitudo non inde provenit, quod illius veritatis rationem intrinsece perspiciamus, sed ab extrinseco cognoscendi fonte, scilicet auctoritate, hinc nos veritati illi ob auctoritatem assentiri, id est, credere dicimur. Quo fit ut si auctoritatis veritas evidens sit, propositio quæ per eam innotescit evidenter credibilis fiat. Auctoritas vero sive testimonium cum vel Dei ipsius

a veteribus accipiebatur ac etiamnunc accipitur. Plerique tamen logicam ad necessitatem intrinsecam ex relationibus idearum exurgentem, metaphysicam ad facta sensus intimi immediate referunt. Nos metaphysicam necessitatem dicimus, tum quæ in intrinseca idearum convenientia vel repugnantia sita est, quæque absoluta cum sit, cum logica necessitate identificatur; tum quæ in facto sensus intimi immediato nititur, quæque metaphysica hypothetica est. Certitudo physica duplicis est generis: quandoquidem talis est tum illa quæ ex sensibilitate externa immediate provenit, tum illa quæ partim nititur huic sensibili immediate perceptioni, partim vero principio firmo rationis in legum physicarum constantia fundato. Ita dum corpus aliquod video, certus sum physice illud gravitate pollere, etiam ante omne experimentum.

(1) Egregie duplicem hunc cognoscendi modum ac certitudinis fontem intrinsecum et extrinsecum explicat cl. Gerbillius in sua Introductio allo studio della religione ed. Rom. tom. IX, p. 27. « Per conoscere la verità o la falsità di una proposizione conviene sapere, se l'attributo che si afferma o si nega conviene al soggetto, a lui conviene realmente o non conviene. Ora due sono le maniere d'investigare costeta convenienza, l'una traendo dall'idea del soggetto e dell'attributo argomenti o evidenti, o verisimili, che una tal convenienza dimostrino o additino. L'altra maniera si adopera, quando nel soggetto e nell'attributo considerati verso di loro niente appare, che ne scuopra la lor convenienza, o ripugnanza, onde forzati siamo di ricorrere ad argomenti estrinseci, che di questa convenienza, o ripugnanza ne facciano certi. Nell'adopere la prima maniera il giudizio che si fa della verità, o falsità di una proposizione, nasce dalla conoscenza diretta, che si ha della verità, o falsità di quella considerata in se medesima, voglio dire che si vede o s'intende in qualche modo la connessione o ripugnanza, che passa tra l'idea del soggetto e dell'attributo, e si sa pertanto non solo, ch'è vera, ma di più quale è la ragione, che intrinsecamente ne determina la verità. Colla seconda maniera si può saper soltanto, che sono gli estremi connessi o ripugnanti, senza che aver si possa una diretta conoscenza della loro connessione o ripugnanza: onde sta la sicurezza, che una cosa è vera senza veruna intelligenza della sua verità, giacchè la verità obiettiva consiste nella connessione delle cose. » Hanc ipsam theoreticam pertractat p. 153 et seqq.; eandemque applicat mysteriis christiane revelationis. Quamvis porro auctoritas præcipue pertineat ad hunc cognoscendi fontem extrinsecum, non ea tamen sola ipsum constituit: etiam quæ dicuntur apodicticæ demonstrationes seu ab absurdo, ab extrinsecis argumentis procedunt.

(2) Certe etiam si e. g. quis nunquam viderit Londinum, ac proinde haud videat quomodo attributum existentie realiter conveniat ei civitati, tamen cum tanta testimoniorum ac monumentorum copia illam propositionem facit, quod Londinum existit, suffultam cognoscat, extrinsece quidem, sed omnimodam acquirat certitudinem, quod hæc propositio facti verissima sit.

possit esse vel hominis, fides vel divina erit vel humana.

At enim quamnam certitudinem de illius extrinseci indicii veritate, scilicet auctoritatis, assequi possumus, et quoniam inde necessitas assensus dimanat? Si auctoritas illa in Dei ipsius testimonio posita sit, absolutam ac metaphysicam certitudinem parere per se patet. At si de hominum testimonio circa sensibilia facta sit sermo, illud certe per se erroris obnoxium esse posse quis neget? Attamen hoc ipsum testimonium adeo plerumque omnibus spectatis, ac praesertim si pluribus testibus conflatur, ineluctabile evadit, ut firmam illam ac rationabilem de veritate rei cognitae persuasionem, propriam scilicet veramque certitudinem parere possit ac debeat. Ex una etenim parte probari plerumque potest testium scientia vel cognitio facti, quae nimirum certitudine physica nititur, quaque connexionem testimonium inter et factum certissime ostendit: ex altera vero parte firmiter adeo potest probari eorum veracitas, ut evidenter constet eos illis in adjunctis non modo non esse mentitos, sed nec potuisse quidem actu mentiri. Id namque si quis negare aut in dubium revocare tunc velit, eo deveniat oportet ut effectum omnino sine causa dari posse asserat, ac principium proinde metaphysice certum inficietur (1).

Haec igitur veracitas in iis fundatur legibus quae naturae hominum morali alte insident, quasque constantissimas esse perpetua omnium aetatum ac locorum circa mores agendique rationem hominum observatione est apertissimum. Hinc certitudo moralis vocatur, quae quidem in humana vita latissime patet, cum non fides modo omnis historica, sed scientiae politicae, legislativae, iudiciales, oeconomicae quibus humana societas gubernatur, sum in ipsa habeant fundamentum. Humana igitur auctoritas, licet saepe probabilitatis fines non excedat, plerumque ad veram certitudinem assurgit, quae non possit ab homine ratione utente respici, quia sibi, saltem quandoque, haud minorem inferat vim, quam si veritatem aliquam logica necessitate pollentem oppugnet (2). Quare omnino rejicienda veluti huius certitudinis eversiva ea est philosophica doctrina, quae illam duntaxat repetit ex officio morali, quo nos hisce in casibus, propter rationis practicae dictamen, tenemur ad assensum testimonio aliorum praestandum (3). Nam quamvis id daretur, cum veritas huius testimo-

(1) Rem hanc mirifice illustrat cit. Gerdilius in *Saggio d'istruzione Teologica* art. *Della storia umana* cit. ed. tom. X, p. 270. Cf. etiam *Défense du Christianisme ou conférences*, etc., par Mgr. Frayssinons. *Du témoignage*, nec non egregias *Philosophicas institutiones* et collegae mei nunc in Greg. coll. theol. dogm. profess. P. Aloysii Dmowski, Lovanii primum editas, ac postea Romae recusas. tom. I. logicae pars, 2, art. 10. *De auctoritate*.

(2) Recol. superius dicta in nota. Veris imo iterum adnotat Gerdilius, quod cum agitur de probabilitate licet maxima, persuasio animi potius fertur ad facilitatem quod factura ita se habere possit; sed in certitudine praesertim moralis, iudicium animi fertur directe in ipsam existentiam ac veritatem facti, atque in ea conquiescit. Cf. *Diss. dell' orig. del senso morale* tom. II, opp. pag. 201.

(3) Hanc esse G. Hermesii doctrinam nemo est qui negat, de qua alibi fusius erit sermo.

nii probabilitate tantum constat, qua quidem una in plerisque vitae negotiis homines prudenter agere possunt, falsum tamen de vera morali certitudine esset. Haec enim theoreticae etiam, scilicet in ratione ipsa theoretica persuasionem illam ingerat oportet, quae firma et rationalis sit, quaeque omnem errandi formidinem, omneque dubium excludat (1). Nam si in ratione theoretica semper maneret mera probabilitas licet summa, ac nonnisi per rationis practicae seu moralis dictamen vera fieri deberet certitudo, jam nunquam ad hanc certitudinem perveniretur, quippe per meram illam practicae acquiescentiam nec rerum immutaretur natura, nec theoretica ratio firmam illam persuasionem, quae dubium omne amovet, unquam assequeretur.

Patet itaque 1. certitudinem sive logicam ac metaphysicam, sive physicam, sive moralem in natura vera certitudinis aequae convenire: 2. pro diversa tamen objecti natura ac diverso motivo ex quo gignitur non eandem, sed diversam propositionis necessitatem requiri: 3. ea quae sive intrinseca necessitate a priori, sive necessitate intrinseca in ipso immediato sensu intimi facto fundata nituntur, ejusmodi intuitiva evidentia fulgere, ut intellectus assensum omnino rapiant ac extorqueant: quae vero ex primis veritatibus intuitivis longiore deductione eruuntur; item quae physica vel morali certitudine tantum constat, non eandem immediate vim in intellectum habere, propterea in iis assentiendo voluntatis influxui magis aditum patere posse (2): 4. scientiam ac fidem in eo praesertim discriminari, quod in illa intrinsecam propositionis veritatem, seu rationem ejusdem clare pervideamus, ac rem proinde per causas suas cognoscamus; in hac vero nullatenus perspicimus intrinsece, sed iudicium duntaxat, certum tamen, habeamus ex quo nobis extrinsece propositionis veritas constat.

Non igitur scientia ac fides simul sunt permiscendae: quod quidem facere videntur, qui nuperrime statuunt scientiam omnem sine fide satis haud esse ad realitatem objectivam rerum constituendam (3):

(1) Certitudo non potest nisi ad rationem theoreticam pertinere, atque ex huius firma persuasionem progigni, unde ratio practica nil certi imperare potest nisi in ratione theoretica fundatum sit. Secus non erit nisi mere practica fides et acquiescentia, quam etiam sceptici et acataleptici ultro admittebant, quamque recentiores Kantiani, Fichtiani que ultro ac libentissime veluti naufragii tabulam arripiunt.

(2) Certe dum intellectus directe percipit ea quae intuitiva evidentia pollent, nil potest in iis voluntas: tamen quoad illas ipsas veritates in cognitione reflexa posset voluntas saltem conari intellectus evidentiam obscurare, aut certe alio ejus attentionem divertere, ne veritatum illarum fulgore percelfatur. Ita porro agunt sceptici omnes, si quidem eo dementiae progredi queunt, dum primitivas ipsas veritates rationis et facti in dubium revocant. Cum autem veritas immediate non fulget, cum ratiocinatione opus est, et praesertim si haec plurimum factorum contingentium examini nitatur, voluntas, si male comparata sit, potest multo facilius ordinem idearum perturbare, ita ut veritas intellectui satis non appareat. Ita in certitudine praesertim morali fieri potest. Hinc est quod ut sani omnes philosophi docent, ad inquisitionem veri nimis interest, ut voluntas recte ac sincere procedat. Fusa distinctionem inter directam et reflexam cognitionem enucleat cl. Resmini in *op. Origine delle idee*, Romae, vol. IV, pag. 305.

(3) Haec doctrina ex Hermesii fontibus fluxit, uti suo

scientiam seu scire nonnisi necessitatem cogitandi et cognoscendi gignere posse, sed non necessitatem pro vero ac reali objectum cogitatum ac scitum tenendi: hoc tantum haberi cum scientiae praeviae accedit, veluti novus ac omnino distinctus psychologicus status, fides qua credimus firmam veritatem illius cognitionis, ac objectorum per eam cognitorum realitati (1). Unde certitudo non ex scientia licet intuitivae evidentiae, sed ex accedente illi fide suam psychologice generesim, ut loqui adamant, agnoscit. In eo vero fidem scientiae, ac fidem auctoritatis seu historicam discrepare, quod una sit fides sciens ac proinde necessaria, altera fides non sciens ac propterea libera. Ex quibus arguunt, scientiam seu scire semper in quavis cognitione fidei subordinari (2). Haec certe nobis probari non possunt: 1. quia scientia cum fide, scire cum credere proprio dicto confunditur, idque non sine aliquo saltem fidei supernaturalis periculo: 2. quia a sensu vocabulorum ab omnium philosophorum ac theologorum, quin imo ab ipso communi hominum iudicio ac usu firmato receditur: 3. quia supponitur scire nil aliud esse nisi purum cogitare ac cognoscere. Atqui, quidquid de transcendentalibus sit, certe scire ejus iudicium de aliqua re firmum ob perspectas intime rationes habere, quod necessario mentis assensum veritati ac realitati rei debet includere; qui quidem assensus non a fide, sed ab ipsa veritatis intelligentia progignitur (3). Quamobrem, licet latissimo

loco videbimus. Attamen eam magis evoluit ac illustravit prof. Baltzer a nobis jam citatus, qui nempe eam omnino necessariam existimat ut absurda Kantiana et Fichtiana principia de certitudine objectiva convellantur. Cf. op. cit. fascic. I. § 14. *Glauben und Wissen*, seu *credere et scire*.

(1) Ita exemplo rem explanat prof. Baltzer: «Cum ego, ex. gr., cogito simpliciter quod Deus existat, nil hactenus habeo nisi cogitationem, ideamque Dei in conscientia mea, ac consequenter cognosco et scio Deum, quatenus homines de eo loquuntur veluti de ente quod praesupponit a se ipsis dualitice contradistinctum, sed nondum habeo praesuppositionem in me realitatis Dei quem cogito. Haec realitas tantum mihi praebetur ex Fide quae ad cogitationem superaccedit, in qua quidem fide ego determinor ad realitatem Dei cogitati tenendam, tanquam entis revera extra me existentis.» Ibid. pag. 66.

(2) Certe ut eodem exemplo utar auctoris, cum ego scio Deum existere, non cogito duntaxat de Deo, illumque cognosco veluti ens quoddam possibile et abstractum, sed ex principio metaphysico causalitatis cognosco illum veluti ens revera ac necessario existens, ac evidenter video impossibile metaphysice esse ut non existat. Igitur in hoc scire de Deo includitur iudicium ac proinde assensus intellectus realitati ipsius. Verum est quod ad hoc ut persuasio hac de re firma et immota maneat, adhesio etiam ex parte voluntatis in actibus reflexis requiritur: sed cum iudicium illud quod intellectum directe determinat ad assensum, sit evidentibus rationibus suffultum, voluntas, nisi suam rationalitatem oppugnare velit, eidem adherere debet; quod cum faciat non ex fide, sed ex veritate evidenter cognita, id facere voluntas dicenda est. Falsum suppositum huius systematis in eo videtur esse quod assensus realitati objectivae tantum voluntati, non etiam intellectui tribuatur, quod falsum est.

(3) Sic etiam Aristoteles de primis principis ait: «Sunt enimvero haec, et vera et prima, quae non ab aliis, sed a seipsis fidem habent» (*Topic. lib. I.*), unde Aligherius noster Aristotelis culor:

«... Fia per se noto
A guisa del ver primo a che l'uom crede.»
(*Parad. II. v. 44.*)

Ita etiam Tertullianus *lib. de Testim. animae* aiebat: «ut et naturae et Deo credas, crede animae»; sed haec lato modo dicta esse apparet. Certe Augustinus cujus auctoritatem ad se prof. Baltzer trahere vellet, semper inter scientiam

quodam modo et conscientiae aliquid interius revelanti et principiis ipsis intuitivis, et rationi necessariis illationes inde deducendi, ac demum, ut aiebat Augustinus, veritati ipsi nos credere dici possumus (4), haec tamen verborum latitudo ac improprietas amovenda est, cum notiones proprie ac philosophice debent constitui ac definiiri; nec ex eo quod criticistae ac transcendentales nihil nisi scire admittant, eoque pessime abutantur ut fidem omnem rejiciant, debet verum inter fidem ac scientiam discrimen elevari.

Ex hactenus declaratis ad nonnullas philosophicas notiones enucleandas, quae nimis arcte cum re nostra conglutinantur, liceat nobis quaedam inconcussa principia statuere, quae fundamentum tractationis nostrae sint, et sine quibus quavis de rationis officio ejusque recto usu ante fidem disputatio haud rite susciperetur. Sunt autem:

1. Humanam rationem non ad falsum, quod intrinsece absurdum esset, et auctori suo injuriosissimum, sed ad verum natura sua comparatam esse, illudque proinde naturalibus mediis quibus pollet, posse saltem in aliquibus tuto assequi.

2. Aliquas dari primitivas veritates sive facti sive rationis, quae intuitiva evidentia omnibus fulgent; quae a nemine, quin naturam suam rationalem oppugnet, in dubium revocari queunt; quae non ideo verae sunt

et fidem apprimae distinxit. «Quod intelligimus, debemus rationi, quod credimus, auctoritati.» *lib. De utilit. cred.* cap. 11, n. 23. Sed magis philosophice rem attingit *tract. lib. I. c. 14.* ubi scribit: «Proprie quippe cum loquimur id solum scire dicimus, quod mentis firma ratio ne comprehendimus. Cum vero loquimur verbis consuetudinis aptioribus, sicut loquitur etiam divina Scriptura, non dubitemus dicere scire nos, et quod percipimus nostris corporis sensibus, et quod fide dignis credimus testibus, dum tamen inter haec et illud quid distet intelligamus.» Ex quo patet tantum abesse ut Augustinus, omne scire ad credere revocet, ut potius, juxta communem loquendi modum, credere ipsum ad scire revocari posse fateatur, quamvis philosophice loquendo omnino inter se discriminentur. Nil opus est de s. Thoma dicere fidei Augustini discipulo, quique certe inter scire et credere eandem distinctionem accurate servavit, prout luculentius ex dicendis patebit.

(1) Prof. Baltzer confitit se posse hoc systemate Kantii principium convellere, qui in scala, ut ita dicam, psychologica primo opinari posuit, deinde credere, tertio scire tanquam supremum statum psychologice. Certe hoc principium falsissimum est ex ea parte quod tantum scire dare possit nobis realitatem objectivam (quanquam in Kantiano systemate scire ipsum nonnisi phaenomena exhibeat); cum etiam credere, dum ex validis extrinsecis argumentis fiat, nos de realitate rerum objectiva certos reddere queat. Quis enim non aequae certus sit de existentia objectiva ac reali urbis Romae si eam propriis oculis videat, ac proinde sciat, aut si ex tot testium auctoritate cognoverit, ac proinde credat? Igitur ex hac parte scire et credere in eodem psychologico gradu sunt. Verum quis neget relate ad vim intelligendi, scire, cum intimas rerum rationes aperiat, nobiliorum cognoscendi esse modum? Haec certe in iis religionis mysteris quae nunc per speculum et in aenigmate, nimirum per fidem contemplamur, in altera vita, Deo dante, intelligentia comprehendemus, quantum nempe licet finita menti. Videat ceterum Baltzer, quamvis optimo haec in re animo procedat, ne dum Fichtei principia extollit (in quo Hermesium nimis imitatur) qui in fide tantum, non autem in scientia realitatem objectivam collocavit, hanc ipsam realitatem infirmet. Nam, quamvis ipse inter se et Fichtei hoc statuat discrimen, quod hinc fidei etiam scire necessarium praecedere debere ipse supponat (id quod Fichteus non agnovit), nimis tamen Fichtiano placito affine ac periculo plenum est contendere, realitatem quamcumque objectivam etiam in intuitiva evidentia fundatam, non posse deum nisi per actum credendi tuto certoque arripi.